

УДК 327(477)

**ПЕРЕДУМОВИ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ:
СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ
ПРОВІДНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ
НА ОСНОВІ СИНЕРГЕТИЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ****CAUSES OF POLITICAL CONFLICTS:
AN ATTEMPT TO COMPARATIVE ANALYSIS OF
LEADING METHODOLOGICAL APPROACHES
BASED ON SYNERGETIC METHODOLOGY****Орлова В. О.,**

кандидат юридичних наук, старший викладач, Одеська національна академія харчових технологій (Одеса, Україна), e-mail: vktorlova@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8580-8521>

Orlova V. A.,

Candidate of Law, Senior Lecturer, Odessa National Academy of Food Technologies (Odessa, Ukraine), e-mail: vktorlova@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8580-8521>

Політичні конфлікти завжди були в центрі уваги вчених. Вони продовжують бути актуальним напрямком дослідження. Фактично, зараз існує декілька провідних підходів до вивчення політичних конфліктів. Дану статтю присвячено дослідженню даних підходів на основі синергетичної методології. На основі проведеного аналізу, автор доводить, що провідні підходи до вивчення політичних конфліктів є взаємодоповнюючими. Підвищення конфліктності політичної сфери свідчить про накопичення системою потенціалу до змін, трансформації, оновлення, вдосконалення. Однак, дані процеси не завжди проходять за позитивним сценарієм. Іноді, вони можуть призводити до розвалу політичної системи, громадянський війни тощо.

Ключові слова: політичні конфлікти, синергетика, депривація, сценарій.

Political conflicts have always been the focus of attention of scholars. They continue to be an actual research area. In fact, there are now some leading approaches to the study of political conflicts. This article is devoted to the study of these approaches on the basis of synergetic methodology. On the basis of the analysis, the author argues that the leading approaches to the study of political conflicts are complementary. Increasing the conflict in the political sphere indicates that the system is building up capacity for change, transformation, renewal, and improvement. However, these processes do not always pass in a positive scenario. Sometimes they can lead to the collapse of the political system, civil war etc.

Keywords: political conflicts, synergetic, deprivation, scenario.

Політичні конфлікти завжди приваблювали увагу вчених, журналістів, пересічних громадян. Соціальне життя країн західної (демократичної за деякими виключеннями) в наш час цивілізації характеризується двома тим, що в силу політичних імпульсів створюються і розпадаються суспільні спільності; складаються і колапсують різні лінії суспільних взаємовідносин.

Політичний конфлікт лежить в основі всіх політичних систем. Можна знайти політичні конфлікти між громадянами, соціальними групами, а також між політичними представниками та політичними партіями. У представницькій демократії очікується, що суспільні конфлікти будуть себе проявляти на парламентській арені. Сторони репрезентують протилежні позиції і пропонують альтернативні рішення політичних проблем. Партія зазвичай підтримує конкретні кроки, засновані на певній ідеології, або політичній тактиці. На виборах від електорату очікується вибір між

рішеннями, що пропонуються різними партіями. В той же час політичний конфлікт також може бути перешкодою щодо здатності політичних акторів до прийняття правильних політичних рішень і для можливостей розгортання співпраці.

Мета статті: проаналізувати провідні підходи до дослідження політичних конфліктів, дослідити їх з точки зору синергетичної методології.

Чимало українських учених займалися проблемою політичних конфліктів. Серед них можна назвати В. О. Криволапчука, В. Д. Водніка, С. Б. Гавриша, М. В. Тельник, Є. М. Москаленко, А. А. Тітаренко, Т. В. Полковенко. Серед представників сучасної зарубіжної політичної думки варто відзначити таких авторів, як Г. Зіммель, М. Вебер, К. Боулдінг, С. Гантингтон, Р. Дарендорф, Л. Козер, Т. Парсонс, П. Сорокін, Р. Парк, Ч. Міллз та інші.

Б. Ю. Тимоць подав детальну характеристику сутності політичних конфліктів спираючись головним чином на стадіальне, хронологічне розуміння їх генезису: «Політичні конфлікти в умовах посткомунізму відбуваються не лише через намагання політичних акторів реалізувати свої цілі та інтереси в системі владних відносин (це характерно й для демократичних країн), а й обумовлені різними змінами поведінки та настрою мас, поєднанням інституційної та ціннісної кризи у публічній взаємодії, переплетінням абсолютно різних політичних процесів, існуванням у єдиному часі та просторі «нових» та «старих» суспільних інституцій. Конфлікти протікають в латентних та прихованих формах, мають локальний та загальний характер» [1, с. 180].

О. М. Сахань розглядав політичні конфлікти в якості результату та різновиду конфліктної взаємодії політичних акторів. Вони, на його думку, сперечаються стосовно розподілу владних повноважень і ресурсів. В той же час він підкреслював і позитивну роль конфліктів у житті суспільства, так як вони виступають сигналом для влади та громадськості про існуючі протиріччя [2, с. 182].

М. Примуш подав детальний аналіз відмінностей політичних конфліктів від їх інших видів: «Як вид політичних відносин і форма політичного процесу конфлікт політичний відрізняється від інших тим, що він є взаємодією між суб'єктами, пов'язаною з існуванням, виявленням, артикуляцією (висловленням) і реалізацією спільних інтересів, у першу чергу – великих соціальних груп. Державна влада – знаряддя захисту та здійснення цих інтересів. Тому володіння нею, устрій державних та інших політичних інститутів, політичний статус суспільних груп та індивідів, що складають її, цінності і символи влади, її ресурси (матеріальні й людські) є об'єктом і предметом політичного конфлікту» [3, с. 97].

І. П. Станкевич висловив ідею, що соціум зберігається як єдине ціле завдяки внутрішнім конфліктам, котрі існують у ньому. Об'єктивний розвиток конфліктів як суспільного явища може бути і позитивним, і навпаки [4, с. 103–104].

Напевно, до найбільш давніх підходів, що пояснювали природу політичних конфліктів,

можна віднести теологічний. У Біблії він вже добре прослідковується, ми знаходимо на сторінках цієї книги сюжет, який постійно повторюється. Він включає в себе багатьох персонажів, котрі наділені владою, однак використовують її проти божого народу, його святих, праведних царів. З іншого боку, їм протистоять усі, хто перебуває на боці добра, справедливості, закону, який має божу природу. Очеvidно, більш давні по відношенню до Біблії ведичні писання передбачали схожу парадигму. Однак вони детально пояснювали мотиви і механіку поведінки людей на основі концепції різних рівнів свідомості. Одних вони відносили до пристрасних людей (енергійних, схильних до професійної та політичної активності), невігласів (схильних до порушення законів, насильства та інтоксикацій), милостивих (схильних до аскез та дотримання законів Бога). В давнину вважалося, що різноманітні взаємодії цих трьох типів людей неминуче призводять до конфліктів у суспільстві, особливо у несприятливі астрологічні часи.

Платон вважав, що конфлікт – це протиборство, зло, а відносини між людьми повинні бути безконфліктними. Право і справедливість закладені у всіх людях від природи, і тільки на підставі цих якостей можлива продуктивна діяльність. У «Державі» Платон розглядає дві точки зору на справедливість в діях влади. Перша належить Фрасімаху, який виступає з позиції сущого і стверджує, що справедливість є «нічим іншим, як корисне найсильнішому». Йому заперечує Сократ, який виступає з позиції належного. На його думку, такий підхід призведе до того, що користолюбні правителі «все своє життя будуть ненавидіти і перебувати в ненависті, будуть зловживати владою і піддаватися підступності, – будуть набагато більше боятися внутрішніх, ніж зовнішніх ворогів, і як самі, так і цілим містом наблизяться до смерті. Справжні правителі повинні дбати про народ. Іншими словами, тільки через спрямованість на згоду, а не на конфлікт, можливо здійснення справедливого правління.

На нашу думку на велику увагу заслуговує методологічний підхід, розроблений Т. Р. Гарром. Він детально описав його в монографії «Чому бунтують люди?» («Why People Rebel»). Суть моделі можна звести до аналізу трьох основоположних факторів: 1) вивчення невдоволення людей (відносна депривація) разом з аналізом тих соцієтальних умов, котрі породжують це невдоволення; 2) виправдання або переконання людей щодо того, чи виправданим є той ризик, на який вони йдуть, здійснюючи політичні акції і того, що вони можуть отримати від цього; 3) баланс між здібностями невдоволених людей до дії, тобто до тих способів, за допомогою яких вони можуть самоорганізуватися, – і здібністю уряду каналізувати їх гнів [5, с. 30–31].

Т. Р. Гарр послідовно доводить, що саме люди з усіма їх різноманітними ідентичностями, бажаннями та переконаннями мають бути центром аналізу конфлікту. Це на його думку, означає що нам необхідно використовувати індивідів та соціальні

групи у якості призми, через яку ми будемо вивчати вплив соціальних структур, переконань та можливостей для мобілізації і політичної дії [5, с. 31–32]. Чим вищим є рівень політичної мобілізації, чим краще вміння людей організуватися, тим ширше розповсюджується в країні політичний протест або повстання. З Ю. М. Терлецька вказує, що під депривацією більшість сучасних дослідників розуміє психічний стан людини, що виникає унаслідок незадоволення певних потреб [6, с. 196]. Отже, даний підхід через звернення до психологічної проблематики перекидає місток між проблемами окремої людини та політичної сферою суспільства.

Даний підхід у певній мірі поділяють і деякі дослідники проблем соціального управління. Скажімо, С. В. Іванов у своїй монографії наголошує на тому, що психологічна складова є обов'язковим фактором розгортання кризи: «Більшість концепцій кризи включає в себе важливий рефлексивний момент. Індивіди, що потрапляють в кризовий стан, повинні відчувати, зрозуміти, відрефлексувати, що відбувається щось загрозливе, незвичайне, небезпечне. Суспільна еліта намагається створити для себе (а в демократичних суспільствах і для широких мас населення) певні «поля» комфортного існування, проживання, діяльності тощо» [7, с. 89]. Як бачимо, така методологічна позиція дозволяє помістити в систему координат, у яких дослідник розглядає політичні конфлікти, такі концепції, котрий ми умовно можемо назвати «дискомфорт соціального існування».

Психологи ґрунтуючись на класичній парадигмі виділяють продуктивні механізми, що забезпечують досягнення людиною певної мети. Це процеси усвідомлення, спонтанності проявів, переживання та комунікація. Усвідомленням вважається досягнення людиною досягнення глибокого розуміння самого себе і власного психічного життя, його інтерпсихічного рівня, а також самоаналіз раніше не усвідомлених конфліктів і переживань, особливостей мотивації і патернів поведінки. Спонтанність означає уміння бути вільним від стереотипів у поведінці, мисленні, діяти креативно, спираючись на себе і ситуацію. Переживання – це прийняття того, що не є раціональним чи інтелектуальним, а емоційним. В результаті прийняття те, що переживає індивід, стає частиною його самого, внутрішньою феноменологією. Під останньою психологи розуміють все, що вміщує в себе людина: весь досвід, всі сфери особистості, зразки поведінки, емоції, почуття, зовнішнє оточення у вигляді образів. Всі ці феномени можуть бути логічно вбудовані в змальований підхід до дослідження політичних конфліктів.

Проблема конфліктного існування особистості в дискомфортному стані, нерозуміння й відкидання її проблем політикумом, що нерідко спирається на стійкі традиції і стереотипи суспільної думки, може стимулювати творчість людини в сфері політичних протиріч. Виникає ситуація, коли творчість може отримати вихід в сфері самоорганізації громадян, може розглядатися як конструктивна життєва активність особистості в цілому, як відповідна

реакція на об'єктивний вплив світу в нетипових умовах.

Серед провідних підходів до аналізу джерел політичних конфліктів в Україні необхідно назвати економічну методологію (яка, звісно, в широкому розумінні терміну «методологія» насправді уявляє собою набір різноманітних методологічних напрямків). Для ілюстрації наведемо ідеї, викладені О. І. Соскіним у монографії «Народний капіталізм: економічна модель для України». Отже, автор відштовхується від концепції тріадності конфігурації економічної моделі України: стара, модель, що вийшла з адміністративно-командної системи, тобто «модель державного соціалізму»; модель, що репрезентує сучасну ринкову економічну систему, характерну для заможних європейських країн, що має назву «народного капіталізму»; модель, що склалась внаслідок деформації соціально-економічної системи, «модель державно-монополістичного капіталізму». Остання модель, за О. І. Соскіним переважає дві інші і перерозподіляє державну власність в особистих інтересах, «покроково перетворюючись у замкнуте кастове угруповання, що набуває рис фінансової олігархії паразитичного лихварського компрадорського типу» [8, с. 83]. Очевидно, що даний підхід є значно модернізованим, переосмисленим та деталізованим спадкоємцем ідей К. Маркса. Замість боротьби пролетаріату та буржуазії він передбачає боротьбу економічних моделей, а точніше людей, котрі втягнуті в них.

Спробуємо підсумувати вищевикладені підходи на основі синергетичної методології. Синергетика дозволяє по-новому поглянути на другорядні та першорядні явища, поєднати певною логікою розрізнені на перший погляд ситуації. Для цієї методології науки важливим є поняття гомеостазу – підтримання програми функціонування системи в певних рамках, збереження її стабільності. С точки зору синергетики, економічний підхід концентрує свою увагу на тих структурах, які в певні періоди розвитку людства можуть викликати серйозне відхилення системи від «нормального розвитку», перехід її до нестабільного стану, або й навіть руйнування. Економіка має справу з первинним хаосом відносно обміну та господарювання з одного боку, а з іншого – з можливістю вибудовування порядку певного рівня на основі політичного консенсусу в суспільстві.

Підхід Т. Р. Гарра може бути пояснений на основі синергетичної методології як концепт, що вказує на можливість саморозвитку, самоорганізації населення. Психологічний підхід доповнює модель американського вченого. Стан депривації, до якого він апелює, на нашу думку, є проявом системних протиріч, що накопичуються в тому чи іншому суспільстві. Відчуття дискомфорту існування фактично вказує на те, що населення не може підтримувати своє існування на належному рівні, яке в свою чергу, забезпечує існування всієї суспільної системи, в тому числі, її політичної підсистеми.

Висновки. На основі проведеного нами аналізу, можна стверджувати, що розглянуті підходи до політичних конфліктів, з точки зору

синергетичної методології, є взаємодоповнюючими. Їх виникнення свідчить про накопичення системою потенціалу до змін, трансформації, оновлення, вдосконалення. Однак, дані процеси не завжди проходять за позитивним сценарієм. Іноді, вони можуть призводити до розвалу політичної системи, громадянський війн тощо. З огляду на це, необхідно зазначити, що рівень політичної конфліктності доцільно постійно досліджувати. Це дасть змогу попередити негативні наслідки, виробити програму необхідних політичних кроків для збереження стабільного розвитку тієї чи іншої країни. Звісно, все це можливо за умови наявності зворотного зв'язку в політичній системі. Можливість подібного прогнозування та реагування є перспективним напрямком дослідження і може стати темою подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Тимоць, БЮ., 2013. 'Політичні конфлікти в умовах посткомунізму: особливості та специфіка управління', *Панорама політологічних студій*, 11, 179–187.
2. Сахань, ОМ., 2010. 'Політичні конфлікти в Україні як прояв деструкції влади', *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: *Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 3, 182–192.
3. Примуш, МК., 2010. 'Політичні конфлікти та їх типи', *Політичний менеджмент*, 1, 96–104.
4. Станкевич, ІП., 2007. 'Політичний конфлікт та технологія його запобігання', *Вісник Київського національного університету. Філософія, політологія*, 84, 103–105.
5. Гарр, ТР., 2005. 'Почему люди бунтуют', Санкт-Петербург: *Питер*.
6. Терлецька, ЮМ., 2018. 'Психічна депривація людини як деструктивний процес функціонування її психіки', *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 1, 190–196.
7. Іванов, ЄВ., 2018. 'Некерваність як функціональний розлад системи соціального управління: соціально-філософський аналіз', Львів: *Магнолія 2006*.
8. Соскін, ОІ., 2014. 'Народний капіталізм: економічна модель для України: монографія', Київ: *ICT*.

References

1. Tymoc', BJu., 2013. 'Politychni konflikty v umovah postkomunizmu: osoblyvosti ta specyfika upravlinnja (Political conflicts in post-communism: features and specifics of governance)', *Panorama politologichnyh studij*, 11, 179–187.
2. Sahan', OM., 2010. 'Politychni konflikty v Ukraini yak projav destrukticii vlady (Political conflicts in Ukraine as a manifestation of the destruction of power)', *Visnyk Nacional'nogo universytetu «Jurydychna akademija Ukrainy imeni Jaroslava Mudrogo»*. Serija: *Filosofija, filosofija prava, politologija, sociologija*, 3, 182–192.
3. Prymush, MK., 2010. 'Politychni konflikty ta i'h typu (Political conflicts and their types)', *Politychnyj menedzhment*, 1, 96–104.
4. Stankevych, IP., 2007. 'Politychnyj konflikt ta tehnologija jogo zapobigannja (Political conflict and technology to prevent it)', *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu. Filosofija, politologija*, 84, 103–105.
5. Garr, TR., 2005. 'Pochemu ljudi buntujut (Why do people riot)', Sankt-Peterburg: *Piter*.
6. Terlec'ka, JuM., 2018. 'Psyichna deprivacija ljudyny jak destruktivnyj proces funkcionuvannja i'i psyhiky (Psychical deprivation of man as a destructive process of functioning of his psyche)', *Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu*, 1, 190–196.
7. Ivanov, JeV., 2018. 'Nekerovanist' jak funkcional'nyj rozlad systemy social'nogo upravlinnja: social'no-filosofs'kyj analiz (Inertia as a functional disorder of the social control system: socio-philosophical analysis)', L'viv: *Magnolija 2006*.
8. Soskin, OI., 2014. 'Narodnyj kapitalizm: ekonomichna model' dlja Ukrainy: monografija (National capitalism: an economic model for Ukraine: a monograph)', Kyi'v: *IST*.